

Inna Nesterenko

**Запровадження положень Болонського процесу в
Польщі та Україні: Національні рамки кваліфікацій
(*Wprowadzenie regulacji Procesu Bolońskiego: Krajowe Ramy Kwalifikacji*)
(*Implementation of the Bologna Process in Poland: National Qualifications
Framework*)**

Ключові слова: Національна рамка кваліфікацій, результати навчання, кваліфікація, Європейська рамка кваліфікацій, вища освіта.

Słowa kluchowe: Krajowe Ramy Kwalifikacji, efekty kształcenia, kwalifikacja, Europejskie Ramy Kwalifikacji, szkolnictwo wyższe.

Key words: the National Qualifications Framework, learning outcomes, qualification, the European Qualifications Framework, higher education.

(У статті проаналізовано особливості модернізації змісту вищої освіти Республіки Польща та України у контексті розбудови Європейського простору, а саме створення та запровадження Національної рамки кваліфікації з метою досягнення стратегічних цілей Болонського процесу в обох країнах.)

(Artykuł analizuje cechy modernizacji treści Szkolnictwa wyższego Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy w kontekście budowania Europy, mianowicie stworzenie i wdrożenie krajowych ram kwalifikacji w celu osiągnięcia strategicznych celów Procesu Bolońskiego w obu krajach)

(The article analyzes the modernization features of the higher education content in Poland and Ukraine in the context of the development of the European space, namely the creation and implementation of the national qualifications framework in order to achieve the strategic objectives of the Bologna process in both countries).

Приєднання Польщі та України як одних із багатьох підписантів Болонської декларації до Болонського процесу, інтеграційні та глобалізаційні процеси у світі, а також потреба європейського ринку праці у зрозумілих на міжнародному рівні кваліфікаціях, поставили питання порівняння дипломів та істотно вплинуло на цілі і зміст національної системи вищої освіти обох країн [1, с. 20–21], створюючи єдину національну систему кваліфікацій (далі — НСК). Завданням такої системи є формування єдиної, цілісної, відкритої та гнучкої системи кваліфікацій, що охоплює всі рівні кваліфікацій і види начальної, середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної, неформальної та інформальної освіти.

Складовою НСК є Державна рамка кваліфікацій, яку болонські експерти визначають як єдиний опис логічно співвіднесених кваліфікацій та інших досягнень у вищій освіті з чітко визначеними зв'язками між ними на національному рівні [11].

В Польщі Державна рамка кваліфікацій розроблялася з урахуванням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (створена в 2005 році) та Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (створена в 2008 році), які орієнтують країн-учасниць на використання рамки як довідкового керівництва для порівняння кваліфікаційних систем, розробку національної кваліфікаційної системи відповідно до національного законодавства [5].

Зауважимо, що всі європейські країни добровільно приступають до впровадження державних рамок кваліфікацій, але кожна з них повинна співвіднести державні кваліфікації до восьми рівнів Європейських рамок (див. рис.1).

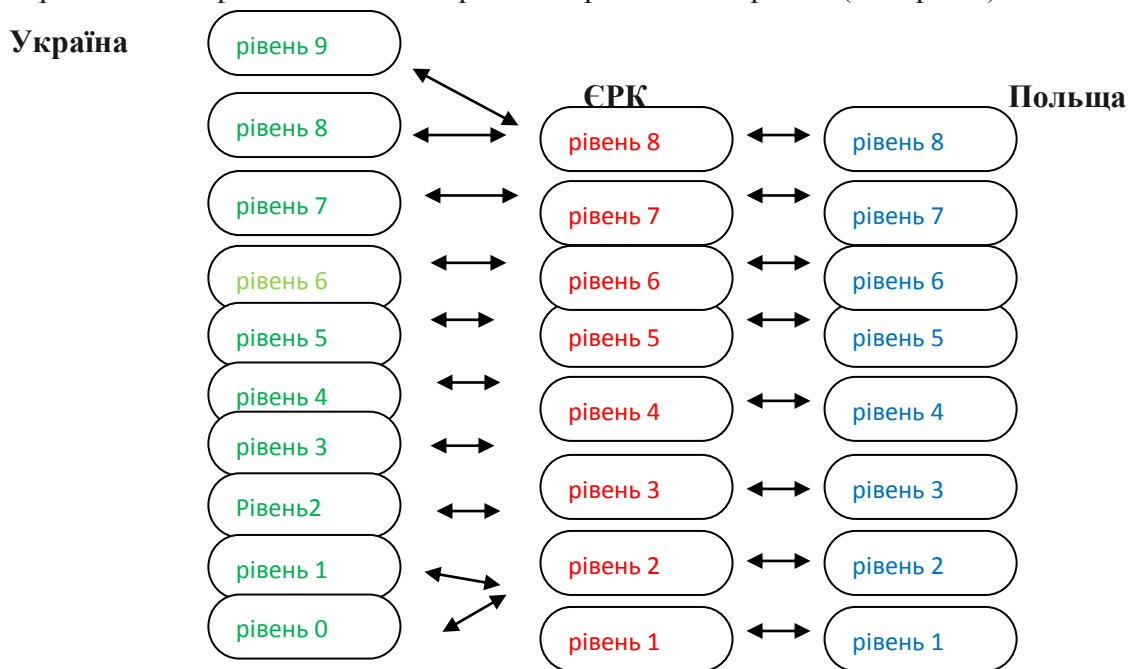

Рис. 1. Механізм зіставлення польської та української рамок кваліфікацій до ЄРК.

Європейські рамки дають можливість ув'язки різних національних систем і рамок кваліфікацій на основі восьми рівнів співвідношення. Рівні охоплюють всю шкалу кваліфікацій, від рівнів базових (наприклад, свідоцтво про закінчення школи) до просунутих (наприклад, дипломи докторів наук). Як інструмент просування навчання впродовж усього життя європейські рамки кваліфікації охоплюють усі рівні кваліфікацій, отримані у рамках освіти і загального навчання, як професійного так і академічного [7].

Цікавим є те, що хоча рамки країн-учасниць мають співвідноситися до європейської рамки та відповідати загальноєвропейським вимогам щодо їх створення та запровадження, проте кожна країна відповідає за свою систему освіти, свою оцінку кваліфікацій, а також за те, в який спосіб відбуватиметься практичне впровадження РК. Таким чином, всі нові посвідчення, сертифікати, дипломи та інші кваліфікаційні документи, що видаються у ЄС, мають містити посилання, через власну НКР, на одержаний рівень кваліфікації, а еталоном для зіставлення рівнів кваліфікацій виступає Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК).

Деякі рамки кваліфікацій можуть різнитися за набором конструктивних елементів і ступенем їх взаємодії, бути оформлені законодавчо або функціонувати на основі консенсусу, досягнутого між соціальними партнерами. Проте всі рамки формують основу для підвищення якості, доступності, взаємозв'язку, визнання кваліфікацій у суспільстві або на ринку праці як у межах країни, так і за кордоном.

Основною метою впровадження польської рамки кваліфікацій є забезпечення якості, доступності, прозорості національних кваліфікацій, розширення взаємозв'язків і визнання кваліфікацій на національному та міжнародному рівнях. Польська рамка кваліфікацій (далі ПРК) – система стандартизації здобутих кваліфікацій, створена для потреб ринку праці. Система включає вісім рівнів кваліфікацій, кожен з яких визначається через дескриптори, які характеризують необхідні для даного рівня результати навчання, що мають бути досягнуті згідно з відповідним рівнем навчання, від найнижчого до найвищого рівнів, а також становлять сукупність сформульованих у термінах компетентностей, що дозволяє встановити відмінності між різними циклами в широкому і загальному розумінні (див. табл. 1) [9].

Таблиця 1

Приклад польської рамки кваліфікацій

Група дескрипторів Рівні	Знання	Вміння	Суспільні компетенції
1	Опис дескрипторів для	Опис дескрипторів для	Опис дескрипторів для

	першого рівня	першого рівня	першого рівня
2	Опис deskрипторів для другого рівня	Опис deskрипторів для другого рівня	Опис deskрипторів для другого рівня
...8			

Польські кваліфікації є трьох ступенів і двох профілів. Кваліфікації першого ступеня – ліценціат, інженер; кваліфікації другого ступеня – магістр, магістр-інженер; кваліфікації третього ступеня – доктор. Профілі кваліфікацій – загальноакадемічні та практичні. В системі освіти виокремлено «повні» кваліфікації та «часткові» (більш вузькі), які відносяться до певного рівня. Якщо студент отримає «повну» кваліфікацію, то має право здобувати наступну «повну» кваліфікацію на вищому рівні. Натомість, придбання «часткової» кваліфікації на даному рівні не означає здобуття «повної» кваліфікації і не дає підстави здобути наступну кваліфікацію на вищому рівні. Однак особа в такій ситуації вже частково здійснить вимоги, встановлені для отримання «повної» кваліфікації даного рівня.

У проекті Польських Рамок Кваліфікацій мають місце п'ять груп deskрипторів, що описують відповідні результати для кожного з рівнів кваліфікацій у рамках відповідних сфер навчання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Опис deskрипторів у ПРК

Deskриптори ЄРК		
Deskриптори Універсальної ПРК		
deskриптори для загальної освіти	deskриптори для професійної освіти	deskриптори для вищої освіти

На сьогодні Національні рамки кваліфікацій є найбільш ефективним способом підвищення результативності освіти в польських вищих учбових закладах. Суттю зміни є перенесення уваги з процесу утворення на його результати.

У польській Рамці результати навчання, подібно до ЄРК, поділено на три ключові категорії:

1. знання (емпіричні (фактологічні) і теоретичні (концептуальні, методологічні)) – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є результатом пізнавальної діяльності людини.

2. уміння (когнітивні (інтелектуально-творчі) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів)) – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання задач і проблем;

3. компетенції (суспільні та персональні) – здатність особи (у роботі, науці та в особистому розвитку) до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості [10].

Основними цілями польських рамок кваліфікацій є:

- полегшення і стимуляція переходу з нинішньої системи освіти до системи, ґрунтованої на результатах навчання;
- створення зручної системи для реалізації стратегії навчання протягом всього життя, яка уможливить верифікацію результатів позаформального і неформального навчання, а також надання на цій підставі кваліфікацій;
- створення практичних можливостей відповідно швидкого реагування на нові потреби суспільства та ринку праці;
- забезпечення більшої інтеграції всіх трьох секторів освіти в Польщі (загальної, професійної, вищої);
- створення умов, які полегшують визнання польських кваліфікацій в інших країнах, особливо в державах членах ЄС;
- реалізація зобов'язань Польщі, узгоджених у рамках ЄС.

Варто відзначити, що Польська рамка кваліфікацій створювалася у три етапи:

1. етап «експериментальний» – опрацювання експериментальної моделі ПРК;

2. етап «консультаційний» – консультація та розробка кінцевої моделі ПРК, реалізація мериторичної та інституційної реалізації ПРК; опрацювання рапорту про віднесення ПРК до ЄРК»;

3. етап «завершальний» – способи функціонування у Польщі польської рамки кваліфікацій, віднесеної до європейської рамки.

Таким чином рішення про початок робіт над Державними рамками кваліфікацій було прийняте Міністром науки і вищої освіти наприкінці 2006 року [6]. Була обрана Робоча група, завданням якої була підготовка вступного проекту (первинної моделі) ПРК. Від початку 2007 по 2009 рр. у рамках Робочої групи були підготовлені три версії проекту ПРК із врахування змін, які відбувалися у міжнародному оточенні на той час. Відомим є той факт, що дані проекти не викликали відповідних емоцій і не були цікаві для обговорення. Ситуація істотно змінилася з початком реформ у системі європейської вищої освіти, яка планувалася в Польщі, в результаті чого введення Рамок кваліфікацій було одним з головних елементів цієї реформи. З 2009 по 2010 рік над ПРК проводилися експериментальні роботи у рамках системного проекту «Розробка кваліфікацій, компетенцій та Державних рамок кваліфікацій, доступних на ринку праці у Польщі» («Opracowanie bilansu kwalifikacji i kompetencji dostępnych na rynku pracy w Polsce oraz modelu Krajowych Ram Kwalifikacji»). У результаті проведеної роботи була розроблена модель ПРК, а також вступні настанови до їх впровадження. Найістотніші результати робіт команди експертів були описані в документі під заголовком «Від Європейських до Державних рамок кваліфікацій» («Od Europejskich do Krajowych Ram Kwalifikacji») [8, с.106].

З метою координації дій, пов'язаних з підготовкою РК в Польщі (від жовтня 2009 року до лютого 2010) при Міністерстві науки і вищої освіти (MNiSW) 17 лютого 2010 року був створений міжвідомчий колектив, який складався із 40 осіб в т.ч. і з членів робочої групи у справах ПРК, а також представників Головної ради вищої освіти (RGSW), в обов'язки якого входило керівництво над подальшими розробками ДРК в Польщі, керівником якого був Міністр науки та вищої освіти. До складу комітету входили делеговані представники: Міністр науки і вищої освіти – голова комітету, Міністр національної освіти, Міністр економіки, Міністр праці і суспільної політики, Міністр регіонального розвитку, Міністр закордонних справ, Міністр культури і національного спадку, Міністр охорони здоров'я, Міністр національного захисту, Міністр внутрішніх справ і адміністрації та Міністр інфраструктури. У рамках реалізації проекту Міністерства науки і вищої освіти (MNiSW) під назвою «Державні

рамки кваліфікації у вищій освіті як знаряддя підвищення якості навчання» (Krajowe Ramy Kwalifikacji w szkolnictwie wyższym jako narzędzie poprawy jakości kształcenia) члени комітету опрацювали модель опису результатів навчання для трьох рівнів і восьми окремих напрямів навчання, що було профінансовано з ресурсів програми «Польські кваліфікації». Результати цієї роботи знайшли своє відображення в останній версії рапорту-довіді Робочої групи (квітень 2010 року), в якій також обговорювалися результати координованих міністерством робіт над проектом Державних рамок кваліфікації для навчання протягом всього життя, що відбувалися паралельно [4].

У 2009 році керівний комітет у справах ПРК для навчання протягом всього життя (Komitet Sterujący ds. KRK dla uczenia się przez całe życie) прийняв вступну версію словника ПРК. У вересні 2011 року в Польщі з'явилося перше видання словника в двомовній версії (на польській та англійській мовах). Потреба розробки словника ПРК виникла з появою відмінностей, що з'являлися при поясненні і розумінні понять, зв'язаних з проблематикою кваліфікацій. Виявлялося, що одні й ті самі слова та поняття вживалися у різних значеннях. Словник доступний на вебсторінці Інституту наукових досліджень.

У липні 2010 року, у рамках продовження робіт над ПРК, Інститутом освітніх досліджень (Instytut Badań Edukacyjnych) був реалізований проект "Розробка істотних та інституційних передумов впровадження Державних рамок кваліфікацій, а також Державного реєстру кваліфікацій для навчання протягом усього життя", в результаті якого була відпрацьована остаточна модель РК в Польщі та настанови у справах Державної системи кваліфікації.

У процесі розроблення та впровадження польських рамок кваліфікацій варто відзначити роботу національних команд експертів з реформування вищої освіти, які створені за ініціативи Європейської комісії для країн-учасниць Програми Темпус з метою надання експертної підтримки та супроводу Болонського процесу в сфері вищої освіти, завданнями яких є:

- участь у виробленні національної політики та модернізації системи вищої освіти відповідно до положень Болонського процесу;
- надання консультацій вищим навчальним закладам, допомога у плануванні та проведенні реформ;
- поширення та пропагування ідей Болонського процесу серед освітян та широких верств населення, роз'яснення положень Болонського

процесу та національної стратегії його впровадження об'єднанням роботодавців, культурним товариствам, громадським організаціям тощо.

Робота Національної команди експертів проводиться за такими напрямками:

- комунікативно-інформаційна діяльність (конференції, семінари, тренінги, інтерв'ю тощо);
- нарощування спроможності Національної команди щодо прискорення запровадження принципів Болонського процесу в систему вищої освіти (обмін досвідом, презентації з питань розвитку вищої освіти, спеціальні тренінги, семінари, круглі столи за участю міжнародних експертів тощо);
- консультаційно-експертна діяльність (робочі групи, дослідження, аналітичні огляди, експертиза документів тощо);
- публікації (наукові та публіцистичні статті в журналах, газетах, Інтернет-виданнях або на сайтах тощо).

Інформаційно-консультаційна діяльність, що стосується кваліфікаційних рамок для польської вищої освіти розпочалася ще в процесі перебігу робіт над проектом ПРК. Загальна концепція, а також результати робіт колективів, що опрацювали описи результатів навчання для окремих напрямів підготовки були представлені членами Робочої групи у справах ПРК всім зацікавленим сторонам, адже на той час це завдання залишалося для Польщі першочерговим у справах вищої освіти.

Реалізований у рамках проекту «Державні рамки кваліфікації у вищій освіті як знаряддя підвищення якості навчання» (Krajowe Ramy Kwalifikacji w szkolnictwie wyższym jako narzędzie poprawy jakości kształcenia) процес консультацій та підготовки до впровадження кваліфікаційних рамок офіційно був започаткований 1 червня 2010 року на організованій Міністерством науки і вищої освіти (MNiSW) міжнародній конференції «Державні рамки кваліфікації для вищої освіти – нове знаряддя організації навчання» («Krajowe Ramy Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego – nowe narzędzie organizacji kształcenia»).

Варто відзначити, що масштаб дій, пов'язаних з інформуванням академічної спільноти та інших зацікавлених колективів про прогрес робіт над ПРК, а також консультування пропонованих законодавчих рішень не має, напевно, прецеденту в історії вищої освіти Польщі. Про це засвідчують факти, що у період від жовтня 2010 року до лютого 2011 року особами, відповідальними за дану роботу, було зроблено наступне:

- відбулося близько 40 навчально-тренінгових семінарів в академічних осередках по всій країні, які здійснювали члени Робочої Групи у справах ПРК;

- відбулося кільканадцять зустрічей (близько 20) консультаційно-реklamних семінарів, призначених для роботодавців, представників місцевих та академічних установ, органів місцевого самоврядування, які мали на меті рекламу ідей ПРК;

- опрацьованими були навчальні матеріали у вигляді публікації «Програмна автономія ВНЗ: рами кваліфікацій для вищої освіти» «Autonomia programowa uczelni – Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego», надрукованої в 6000 примірниках, які розсилалися учасникам семінарів та безпосередньо вузам;

- була створена та введена в дію вебсторінка (<http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/krajowe-ramykwalfikacji/krajowe-ramy-kwalifikacji-dla-szkolnictwa-wyzszego/>), доступна з головної сторінки Міністерства освіти (MNiSW), присвячена польським рамкам кваліфікацій, яка містить основну інформацію про ПРК (KRK), графік підготовок і консультаційно-реklamних семінарів, а також електронну версію вищезгаданої публікації.

Розроблення Національної рамки кваліфікацій в Україні також проходило у три етапи: 1-й етап – *«концептуалізація і дизайн»* (2009 рік). Розроблення структури НРК та макету дескрипторів (описів) кваліфікацій, їхня експертиза та погодження із зацікавленими центральними органами виконавчої влади та соціальними партнерами національного рівня. Подання на затвердження до Кабінетом міністрів України в установленому порядку; 2-й етап – *«консультування й випробування»* (2010 рік). Написання дескрипторів (описів) кваліфікацій, їх експертиза та погодження профільними центральними органами виконавчої влади, соціальними партнерами галузевого рівня, представниками навчальних закладів, професійних асоціацій за кожною групою видів економічної діяльності; 3-й етап – *«офіційне прийняття»* (2011 рік). Подання проектів дескрипторів (описів) кваліфікацій до Європейської агенції із кваліфікацій на експертизу щодо їх відповідності європейським стандартам освіти і праці. Доопрацювання та подання на затвердження до Національного агентства із кваліфікацій, яке створюється як державний орган виконавчої влади, що підпорядковується КМУ.

Після зустрічі 6-7 жовтня 2011 року Першого заступника Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Є. Суліми на Міжнародній конференції «Рамки кваліфікацій: від концепції до запровадження», яка відбулася в Європейському Парламенті (м. Брюссель, Бельгія) з представниками десяти країн світу, НРК яких перебували на різних етапах їх розроблення і запровадження [3], робоча група досить оперативно завершила доопрацювання проекту НРК в Україні і представила його на розгляд Уряду, в результаті чого 23 листопада 2011 року кабінет Міністрів України затвердив Національну рамку кваліфікацій постановою № 1341 [2, с. 12 – 13].

Згідно з постановою, НРК в Україні складається з десяти рівнів від 0 до 9, де 0-му рівню відповідає дошкільний рівень формальної освіти, а 9-му – другий докторський рівень формальної освіти. Рівні описуються в термінах результатів навчання за такими компетентностями: знання, уміння (когнітивні й практичні), комунікація (соціальна компетентність), автономність і відповідальність, інтегральна компетентність.

Як механізм регулювання і забезпечення міжнародного визнання та порівнянності кваліфікацій, а також каталізатора вдосконалення систем забезпечення якості, обидві РК виконують спільні завдання, тобто включають процеси визначення і класифікацію галузевих потреб, створюють галузеві професійні стандарти, формують вимог до рівнів кваліфікації на основі узгодженої системи показників, описують рівні освіти і навчання в національному масштабі через результати навчання / компетенції, розробляють програми навчання і кваліфікацій, в основу яких покладені компетенції. Розв'язання цих завдань дасть змогу громадянам усіх вікових груп отримати доступ до освіти та навчання протягом всього життя для реалізації свого професійного, економічного та особистісного потенціалу, всім суб'єктам зрозуміти зміст і взаємозв'язок кваліфікацій, адже чим прозоріші кваліфікації, тим зрозуміліше, як можна «просуватися» від однієї кваліфікації до іншої і планувати власне навчання.

Отже, реформування та модернізація НСК, запровадження Національної рамки кваліфікацій, а також наближення їх до європейських стандартів дозволить польським та українським громадянам вільно орієнтуватися на ринку праці, правильно та зважено обирати спеціальність, отримувати об'єктивну інформацію про вимоги роботодавців, розвивати набуті професійні навички впродовж життя або здобувати нові, отримувати об'єктивне підтвердження власної кваліфікації через незалежні атестаційні служби, стати більш мобільними та конкурентоспроможними через визнання компетенцій і

кваліфікацій відповідно до міжнародних вимог що є одним з основних інструментів побудови європейського освітнього простору вищої освіти.

Незважаючи на те, що Польща раніше розпочала розробляти експериментальні проекти (2006 рік) НРК, на сьогоднішній день в обох країнах вже запроваджені рамки, що зобов'язує модернізувати зміст освіти обох країн в цілому.